
معرفت شناسی آمایش سرزمین
با تأکید بر طرح های آمایش ایران

هیدندگان:

علی محمدری نرجگانی

مرتضی توکلی

زهرا احمدی پور

سرشناسه: مختاری کرچگانی، علی، ۱۳۷۱

عنوان و نام پدیدآور: معرفت‌شناسی آمایش سرزمین با تأکید بر طرح‌های آمایش ایران / نویسندگان علی

مختاری کرچگانی، مرتضی توکلی، زهرا احمدی پور.

مشخصات نشر: تهران: سایلان، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۲۴۶ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۴۴-۳۵-۳

وضعیت، فهرست نویسی: فیبا

موضوع: آایش سرزمین - جنبه‌های زیست‌محیطی - آمایش سرزمین

موضوع: Reclamation of land - Reclamation of land - Environmental aspects

موضوع: آمایش سرزمین - ایران - عمران منطقه‌ای - ایران

موضوع: Regional planning - Iran - Reclamation of land - Iran

شناسه افزوده: توکلی، مرتضی، ۵۲۰

شناسه افزوده: احمدی پور، زهرا، ۱۰۴۳

رده بندی کنگره: HT۳۹۱

رده بندی دیویی: ۳۰۷/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۹۳۵۳۰

شناسنامه

عنوان: معرفت‌شناسی آمایش سرزمین با تأکید بر طرح‌های آمایش ایران

نویسنده گان: علی مختاری کرچگانی - مرتضی توکلی - زهرا احمدی پور

انتشارات: سایلان

سال چاپ: ۱۳۹۸

تیراژ: ۲۰۰ جلد

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

نوبت چاپ: اول

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۴۴-۳۵-۳

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۱۷	بخش اول
۱۹	فصل اول: ماهیت معرفت‌شناسی در طرح‌های آمایش
۱۹	سه دانش ماندگار در برنامه‌ریزی فضایی
۱۹	۱- فلسفه برنامه‌ریزی فضایی
۲۵	۲- علم برنامه‌ریزی فضایی
۲۸	۳- معرفت‌شناسی برنامه‌ریزی فضایی
۲۸	سه دیدگاه معرفت‌شناختی به برنامه‌ریزی فضایی
۳۲	نسبت معرفت‌شناسی برنامه‌ریزی با نظریه‌ی برنامه‌ریزی فضایی
۳۴	طرح‌های آمایش سرزمین
۳۵	معرفت‌شناسی و طرح‌های آمایش سرزمین
۳۸	معرفت‌شناسی طرح‌های آمایش و نظریه‌ی عمل
۴۱	جمع‌بندی
۴۳	فصل دوم: ماهیت علم برنامه‌ریزی فضایی
۴۳	۱- ۲- ۳- برنامه‌ریزی فضایی به مثابه حرفه
۴۶	برنامه‌ریزی طرح‌ها به مثابه ایدئولوژی سیاسی
۴۸	طرح‌های آمایش به عنوان یک پدیده‌ی ارزشی
۵۰	معرفت‌شناسی، نظریه و طرح‌های آمایش سرزمین
۵۲	انواع نظریه در طرح‌های آمایش سرزمین
۵۴	جغرافیا و برنامه‌ریزی علمی قانونمند یا بی‌قانون (یک دعوای قدیمی)
۵۹	نقش سنجش‌گری قوانین
۶۰	تمایز روش‌شناسی میان قوانین فلسفی و علمی
۶۲	واقعیت‌های پویا و تغییرپذیری قوانین جغرافیای
۶۳	قوانین مطلق و قوانین احتمالی

تغییر از قوانین جهان شمول به قوانین با خاصیت فضایی	۶۴
جغرافیای انسان‌گرا و چالش قانون‌مندی در جغرافیا	۶۷
نتیجه‌گیری از بحث قانون‌مندی در جغرافیای و برنامه‌ریزی	۷۲
قانون‌مندی در طرح‌های آمایش سرزمین	۷۴
فصل سوم: دستگاه‌های معرفت‌شناسی در برنامه‌ریزی فضایی	۷۷
مفهوم عقلانیت در برنامه‌ریزی فضایی	۷۷
عقلانیت کلاسیک	۷۹
نظریه‌ریزی پست‌مدرن	۸۳
برنامه‌ریزی فضایی مبتنی بر عقلانیت کثرت‌گرا - انتقادی	۸۷
فصل چهارم: تجزیه و معرفت‌شناسی در طرح‌های آمایش سرزمین ایران و جهان	۹۱
نگرش غالب پیشین به آمایش سرزمین در ایران	۹۱
مطالعات آمایش سرزمین در ایران	۹۵
مطالعات ستیران	۹۶
مطالعات آمایش سرزمین بعد از اسدب	۹۸
پیشینه معرفت‌شناسی آمایش سرزمین در ایران	۱۰۰
فرآیند تهیه طرح‌های آمایش سرزمین در ایران	۱۰۱
تجارب موفق جهانی	۱۰۳
آمستردام	۱۰۳
دوره نخست: طرح توسعه جامع منطقه‌ای از سال ۱۹۲۲ تا ۱۹۶۰	۱۰۴
دوره دوم: طرح منطقه شهری چند مرکزی آمستردام از ۱۹۸۰ تا ۱۹۶۶	۱۰۵
دوره سوم: طرح ابتکاری برای برنامه‌ریزی استراتژیک آمستردام از ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۰	۱۰۶
میلان	۱۰۹
دوره نخست: طرح‌های جامع منطقه میلان ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	۱۱۰
دوره دوم: طرح‌های راهبردی - منطقه‌ای میلان از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰	۱۱۱
دوره سوم: ابتکارات نوین در طرح‌های راهبردی - منطقه‌ای میلان از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰	۱۱۳
منطقه کمبریج	۱۱۵

دوره ی نخست: طرح های جامع از سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۶۰.....	۱۱۶
دوره ی دوم: طرح های ساختاری از ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۵.....	۱۱۷
دوره ی سوم: شکل گیری زیرمنطقه کمبریج از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۰.....	۱۱۹
بخش دوم.....	۱۲۵
فصل پنجم: دلالت های نظری طرح های آمایش.....	۱۲۹
مقوله ۱: ماهیت منابع معرفتی.....	۱۲۹
اصل تحقق پذیری.....	۱۲۹
تحریف و اصیت.....	۱۳۴
کثرت کراس منابع معرفتی (اصل قابلیت تبادل پذیری طرح ها).....	۱۳۶
مقوله ۲: ایده مناسبت عدوی.....	۱۳۹
بی طرفی طرح ها.....	۱۳۹
نادیده گرفتن ماهیت سیاسی طرح ها.....	۱۴۳
تلاش برای عمومی سازی طرح (چاپ و توزیع همافس با ماهیت سیاسی طرح).....	۱۴۶
مقوله ۳: شیوه تبیین فضا.....	۱۴۸
تأکید بر تبیین فرم های فضایی- اجتماعی.....	۱۴۸
تقلیل مسائل فضایی به ابعاد کالبدی (جبرگرایی فیزیکی، فیزیکیالیسم).....	۱۵۳
تأکید بر فرایندهای و قواعد دگرگون کننده ی فضای اجتماعی.....	۱۵۵
مقوله ۴: تبیین کارکردی فضا (کلیت گرایی).....	۱۵۶
اتمیسم فضایی (پیروی کارکردی کلیت فضا- جامعه از اجزاء).....	۱۵۶
ناتوانی از درک عملکرد ساختاری- کارکردی فضای اجتماعی.....	۱۵۸
جغرافیای رابطه ای.....	۱۵۹
مقوله ۵: قانون مندی.....	۱۶۱
کشف قوانین فراگیر.....	۱۶۱
کلیشه ای سازی فضا.....	۱۶۳
کشف الگوهای مکانی- فضایی (تحلیل قواعد موقعیت مند فضایی).....	۱۶۵

فصل ششم: دلالت‌های روش‌شناسی طرح‌های آمایش	۱۶۷
مقوله ۶: استراتژی تحقیق	۱۶۷
استراتژی جامع در طرح‌ها	۱۶۷
توهم جامعیت	۱۶۹
استراتژی گام‌به‌گام	۱۷۱
مقوله ۷: روش تحلیل	۱۷۲
علیه‌تباری	۱۷۲
فکران درک‌کنش معنادار	۱۷۴
روش تحلیل تلفیقی (علی - تفسیری)	۱۷۶
مقوله ۸: نگاه‌ها و تکنیک‌های آماری	۱۷۷
رویکرد فن‌گرا	۱۷۷
تسلط امر صوری بر امر حقیقی	۱۸۰
رویکرد تعامل‌گرا (کثرت‌گرا)	۱۸۲
فصل هفتم: دلالت‌های عملی طرح‌های آمایش	۱۸۵
مقوله ۹: سبک برنامه‌ریزی	۱۸۵
برنامه‌ریزی بر مردم	۱۸۵
برنامه‌ریزی ضد دموکراتیک	۱۸۷
نقش تسهیل‌گری برنامه‌ریز	۱۸۸
مقوله ۱۰: ماهیت اهداف طرح‌ها/ هدف از انجام طرح	۱۹۱
تلاش برای کنترل - تسلط بر فضا	۱۹۱
کنترل - تسلط ناپذیری فضا	۱۹۲
تلاش برای ایجاد تغییر هماهنگ با محیط	۱۹۳
مقوله ۱۱: نظریه و عمل	۱۹۴
مدل برنامه‌ریزی خطی	۱۹۴
تعارض بین نظریه و عمل	۱۹۶
مدل کنش ارتباطی	۱۹۸

۲۰۱.....	جمع‌بندی
۲۰۳.....	بخش سوم
۲۰۵.....	فصل هشتم: معرفت‌شناسی در طرح‌های آمایش ایران (جمع‌بندی تجربی)
۲۰۷.....	مهم‌ترین انتقادات وارد بر دستگاه معرفتی طرح‌های آمایش ایران
۲۱۱.....	دستگاه معرفتی عقلانیت کثرت‌گرا - انتقادی بدیل برای طرح‌های آمایش ایران
۲۱۹.....	فصل نهم: چرخش‌های معرفت‌شناسی در طرح‌های آمایش
۲۱۹.....	دفاع از عقلانیت در طرح‌های آمایش سرزمین
۲۲۱.....	گسست معرفتی میان نسبی‌گرایی و برنامه‌ریزی فضایی
۲۲۲.....	مفهوم‌پردازی عقلانیت نوین در طرح‌های آمایش سرزمین
۲۲۳.....	معناکاوی فضا در عقلانیت نوین
۲۲۵.....	منفعت عمومی توانمند کردن چهره‌ها در معرفت‌شناسی برنامه‌ریزی فضایی
۲۲۶.....	تطبیق جمع‌بندی نظری تجلی
۲۲۹.....	نتیجه‌گیری
۲۳۱.....	الگوی نهایی
۲۳۸.....	منابع

پیشگفتار

در نیمه اول قرن بیستم، کشورهای اروپایی با ظهور پیامدهای انقلاب صنعتی و رشد سریع شهرنشینی اقدام به تهیه طرح‌های آمایشی کردند که در آن با مطرح شدن نظریات فضایی عصر جدیدی را برای دانش جغرافیا رقم زد. در این عصر برنامه‌ریزان سعی می‌کردند تحلیل‌های جغرافیایی خود را مبتنی بر ارزش کیفیت مکان و روابط میان مکان‌ها درک کرده و دست به تفسیر آنها مطابق میل خود بزنند، با توجه به این موضوع می‌توان گفت که فلسفه و وجهی طرح‌های آمایش از برهم خورد تعادل‌های فضایی میان مناطق و دخالت در راستای تغییر مطالب آن است. اقدامات کشورهای اروپایی و انتشار اندیشه‌های آنها به ایران، باعث شد که برنامه‌ریزان ایرانی درصدد تهیه طرح‌های آمایشی برآیند و با عقد قراردادی با مهندسان متفرس بران اولین طرح آمایش در سال ۱۳۵۳ تهیه شد، از این زمان تا کنون در ایران طرح‌های آمایش متعددی تهیه شده است. نکته جالب توجه اینجا است که برنامه‌ریزان ایران تنها به تهیه طرح‌ها و کپی‌برداری از نسخه‌های اروپایی بدون تفکر درباره‌ی ماهیت فلسفی آنها، اکتفا می‌کردند. این درحالی که برنامه‌ریزان اروپایی از دهه ۱۹۸۰ به بعد مطالعات جدی پیرامون مناسبات و ماهیت فلسفی طرح‌های آمایش انجام دادند و حاصل این مطالعات سه دوره تحول در معرفت‌شناسی طرح‌های بوده است. برنامه‌ریزان اروپایی از پوزیتیویسم یا تحصیل‌گرایی منسب خود به مطالعات کثرت‌گرایی - انتقادی رسیده‌اند، نتیجه آن، رشد و توسعه اثربخشی طرح‌ها شناخت مبانی تئوریک، سیاسی، ایتولوژیک، روش‌شناختی و عملی طرح‌های آمایشی بوده است. همچنین دستاوردی محصول مطالعات معرفت‌شناختی در این حوزه بوده است که خلاء آن در مطالعات نظری کشور ایران کاملاً احساس می‌شود. این کتاب با هدف توجه به این خلاء و باز کردن باب جدید مطالعاتی برای اندیشمندان جغرافیا و برنامه‌ریزی و کسانی که می‌خواهند به تحلیل و تدوین طرح‌های آمایشی دست بزنند تهیه شده است. منطق کتاب به نحوی طراحی شده که خواننده در بخش اول، ابتدا با مفاهیم اصلی و پایه‌ای معرفت‌شناسی در طرح‌های آمایش سرزمین آشنا شده و سپس، ماهیت علم برنامه‌ریزی فضایی و دستگاه‌های معرفت‌شناسی اشاره شده است. پس از آن تحولات معرفت‌شناسی در طرح‌های

آمایش سرزمین ایران و جهان معرفی شده است. در بخش دوم، به تحلیل معرفت‌شناسی از طرح‌های آمایش اشاره شده است. براین اساس، مطابق با سه مرحله فرآیند تهیه طرح‌های آمایش سرزمین، دلالت‌های نظری، دلالت‌های روش‌شناسی و دلالت‌های عملی طرح‌های آمایش استانی مورد تحلیل قرار گرفته شده است. در بخش سوم، به جمع‌بندی تجربی و نظری معرفت‌شناسی از طرح‌ها و تطبیق آنها با یکدیگر، نتیجه‌گیری و در نهایت ارایه الگوی نهایی نوشته شده است. این کتاب برگرفته شده از پایان‌نامه کارشناسی ارشد علی مختاری کرچگانی به راهنمایی دکتر مرتضی توکلی و مشاوره دکتر زهرا احمدی پور در دانشگاه تربیت مدرس می‌باشد. جا دارد از تمامی کسانی بلاخص دکتر عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، دکتر مهدی پورطاهری، دکتر علی ساعی، دکتر لطف‌الله نبوی و دکتر کلوین جونز از دپارتمان جغرافیای رینستون که در فرایند نوشتن کتاب نویسندگان را یاری کردند و با ارایه نقطه نظرات ظریف و ارزنده خود به اعتبار و ارزش علمی این کتاب کمک کردند کمال تشکر و قدردانی را داشته باشیم. نویسندگان تمنا دارند کسانی که اثر را مطالعه می‌کنند، ایرادات شکلی و محتوایی آن را که مرد نمایند.